

RESEARCH

แม่โจ้วิจัย

เรื่อง นครศรี รังควัด*

อ้อมทิพย์ เมษรักขาวนิช แคมป์**

การใช้สื่อเพื่อพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านโป่ง

ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

THE USE OF MEDIA FOR COMMUNITY DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF BANPONG VILLAGE

การพัฒนาประเทศโดยมองพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ ทางภาคเกษตรกรรม ถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่ต้องมีการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญในการสร้างฐานที่เข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่นนั้น ต้องกระทำในทุกๆ ด้าน ประเวศ วะสี (2544: 4) กล่าวว่า ในการพัฒนาฐานที่เข้มแข็งของชุมชนนั้น ต้องกระทำในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ หากรากฐานเหล่านี้เข้มแข็งจะทำให้การพัฒนาประเทศในระดับสูงขึ้นทำได้ง่ายขึ้น

องค์ประกอบในการพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จนั้นมีอยู่หลายประการ ซึ่งยุทธวิธีการพัฒนาชุมชนที่นิยมใช้กัน ได้แก่ ยุทธวิธีแบบพึ่งตนเอง และมีการใช้ระบบการพัฒนาแบบผสมผสาน ใช้ภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงยุทธวิธีการใช้สื่อ หรือเรียกอีกอย่างว่า ยุทธวิธีการสื่อสาร ซึ่งต้องอาศัย “สื่อ” เป็นหัวใจหลักในการพัฒนา

“สื่อ” เป็นตัวกลางในการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารต่างๆ ระหว่างผู้ส่งสารไปสู่บุคคลเป้าหมาย โดยผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อจุดมุ่งหมายให้เกิดการรับรู้ หรือเปลี่ยนทัศนคติ หรือให้เปลี่ยนพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารนั้นมีอยู่หลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็น

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เป็นสื่อประเภทบุคคล ได้แก่ การพบปะเยี่ยมเยียนให้ความรู้ เป็นรายบุคคล สื่อประเภทกลุ่ม เช่น การบรรยาย การสาธิต หรือการประชุม เป็นต้น และสื่อประเภทมวลชนที่มีการให้ ข่าวสาร ข้อมูลทางด้านวิทยุ โทรทัศน์ หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

ในการศึกษาการใช้สื่อเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนนั้น มีปัจจัยหลายด้านที่ต้องศึกษา เริ่มจากการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อ ศึกษาถึงพื้นฐานของชุมชนและศึกษาวิเคราะห์ถึงสื่อที่ชุมชนนั้น ๆ ได้รับ จะเห็นได้ว่า สื่อแต่ละชนิดที่ผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ใช้นั้น มาจากการผลิตของสื่อแต่ละชนิด มักไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพราะว่าการสื่อสารนั้น ต้องมี องค์ประกอบหลายด้าน เช่น สื่อนั้นต้องน่าสนใจ ทันเวลา ทัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและมีความเหมาะสมกับชุมชนนั้น ๆ หรือ แม้แต่บางครั้ง ยังต้องอาศัยเนื้อหาที่ครอบคลุมเฉพาะกลุ่ม รวมถึงให้ชุมชนนั้น ๆ ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น บอกรถึงความต้องการรูปแบบของสื่อ เนื้อหาของสื่อที่นำมาจัดทำ และนำเสนอ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการนำไป ประยุกต์ใช้และเป็นแนวคิดในการผลิตสื่อเพื่อชุมชนต่อไปในวันข้างหน้า

ความสำคัญของปัญหา

ปัญหาของการพัฒนาและกระจายความเจริญไปสู่ภาค ชนบทที่สำคัญคือ จะพัฒนาอย่างไรโดยไม่ทำลายชุมชนชนบท ที่ผ่านมา การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้นบนพื้นฐานการทำลาย ชุมชนในภาคชนบท เพื่อตั้งเอาทรัพยากรต่างๆ ออกมาใช้โดย เฉพาะอย่างยิ่งคือแรงงานคน ซึ่งทำให้คนหลุดออกจากพื้นที่ และรากเหง้าเดิมของตน ทำลายอดีตและวัฒนธรรมดั้งเดิม ของชุมชนไปหมดสิ้น การพัฒนาคุณภาพของคนและฟื้นฟู ชุมชนในชนบทให้เข้มแข็งน่าจะเป็นเป้าหมายหนึ่งในการ พัฒนาชนบท นอกเหนือไปจากการพัฒนาทางด้านวัตถุต่างๆ

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะวิถีชีวิต ของคนในชนบทต้องอ่อนล้า สรุปได้ว่า เกิดจากการไหลบ่า ของกระแสการพัฒนาที่มุ่งทำการผลิตเพื่อการส่งออกตาม จังหวะก้าวของกระแสโลก โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับ เกษตรกรที่ทำการผลิตอยู่ก่อน ซึ่งเป็นพลังการผลิตขั้นพื้นฐาน ที่สามารถทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากได้รับการ สนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง

ทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันในการ

พัฒนาระบบเศรษฐกิจในชนบทนั้น จะต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อ เกิดมาจากสังคมนั้นเอง คนชนบทโดยเฉพาะเกษตรกรจะ ต้องร่วมกันกำหนดวิถีชีวิตให้กับสังคมของเขา มิใช่บุคคลหรือ หน่วยงานใดเข้าไปกำหนดเพียงเพื่อต้องการผลประโยชน์ เฉพาะตน

ความคิดริเริ่มของคนในชุมชนถือเป็นฐานที่สำคัญที่ ทำให้เกิดระบบการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการ ของคนในชุมชนได้อย่างตรงจุดที่สุด โดยการเอาปัญหาและ ความต้องการของคนในชุมชนเป็นตัวตั้ง (เสีลาภรณ์ นาคทรพร, 2538: 42)

การนำสื่อมาใช้เพื่อการพัฒนาเป็นแนวคิดที่นำมาใช้ เพื่อการพัฒนาชุมชนในชนบท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัด โอกาสให้ประชาชนทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น ได้มีส่วนร่วม และมีบทบาทเท่าเทียมกันทั้งในฐานะเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร ของระบบการสื่อสารในสังคม

วิธีการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นจะ ต้องเป็นรูปแบบการใช้สื่อที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีลักษณะเป็นการส่งสารสองทาง เนื้อหาที่บรรจุในการสื่อสารจะถูกกำหนดมาจากความต้องการ ของคนส่วนใหญ่

การใช้สื่อเพื่อพัฒนาชุมชนนั้น ต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐาน จากการศึกษารวบรวมข้อมูล และดูสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนก่อน ตลอดจนการศึกษาถึงการ รับสื่อของชุมชน และการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ความต้องการของชุมชน แต่ละแห่งนั้น ย่อมอาจมี ความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัญหาในแต่ละชุมชน ซึ่งย่อมมี ตัวแปรอีกหลายประการที่จะส่งผลถึงการพัฒนาของแต่ละ ชุมชนนั้น ๆ

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อ ต้องการทราบถึงสื่อที่เหมาะสมกับชุมชน โดยศึกษาเป็น กรณีเฉพาะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงสภาพ ทั่วไปของชุมชนและการรับสื่อ ตลอดจนการให้ประโยชน์จาก สื่อต่างๆ รวมถึงความต้องการสื่อชนิดต่างๆ โดยดูถึงปัญหา และความต้องการเป็นหลัก เพื่อที่จะได้เลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

กรณีศึกษาชุมชนบ้านโป่ง

ชุมชนบ้านโป่ง ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ หมู่ที่ 6 ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ตามถนนสายเชียงใหม่-พร้าว ประมาณ 16 กิโลเมตร แยกเข้ามหาวิทยาลัยแม่โจ้ อีกประมาณ 6 กิโลเมตร ไปสู่วัดเวกวารารามและหมู่บ้านโป่ง มีถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน สามารถเดินทางมาได้ทุกฤดูกาล สำหรับสภาพภูมิประเทศรอบๆ ชุมชนบ้านโป่ง มีดังนี้

ทิศตะวันออกติดกับป่าสงวนแห่งชาติสันทราย และ หมู่ที่ 7 บ้านศรีบุญเรือง

ทิศตะวันตกติดกับหมู่ที่ 8 บ้านเวก และหมู่ที่ 13 บ้านเกษตรใหม่

ทิศเหนือติดกับป่าสงวนแห่งชาติสันทราย

ทิศใต้ติดกับหมู่ที่ 11 บ้านท่ายาว ซึ่งชุมชนนี้มีอาณาเขตติดกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าสันทราย มาดำเนินโครงการพัฒนาบ้านโป่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นอกจากนี้ยังได้พื้นที่อีก 907 ไร่ จากกรมป่าไม้มาเป็นอุทยานเกษตรและฟาร์มมหาวิทยาลัย ต่อมามหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้ทำโครงการเพื่อขอใช้ประโยชน์พื้นที่อีก 216 ไร่ เพื่อทำเป็นโรงงานแปรรูปผลผลิตเกษตร ผลิตผลไม้กระป๋องและน้ำผลไม้กระป๋อง การเลี้ยงกวางเพื่อผลิตเขาก่อน แผลงขยายพันธุ์ไม้ดอกและไม้ผล มีป่าไม้และต้นน้ำธรรมชาติ มีอ่างเก็บน้ำห้วยใจ และมีทัศนียภาพที่สวยงาม และที่สำคัญคือ ชาวบ้านยังได้รับประโยชน์มากมาย โดยเฉพาะการมีงานทำและมีรายได้เพิ่มจากการดำเนินการพัฒนาของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ยังมีโครงการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศที่จะดำเนินการต่อไปบนพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งรวมถึงชุมชนบ้านโป่งอันเป็นส่วนสำคัญ ต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว (สวิก เพ็งอัน, 2540: 3)

การตรวจเอกสาร

จากการตรวจเอกสารครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ทางด้าน

- การศึกษาชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับสื่อ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนา
- การเปิดรับสื่อ
- แนวคิดการใช้ประโยชน์จากสื่อ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เริ่มจากการศึกษาเอกสาร และสำรวจเบื้องต้นเพื่อทดสอบข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation)

2. การแยกประเภทของสื่อต่างๆ เพื่อความเข้าใจและดูอิทธิพลของสื่อชนิดต่างๆ เพื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ทางด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนา ซึ่งมีคุณสมบัติแตกต่างกัน ทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณ และยังพบอีกว่าสื่อแต่ละชนิดมีทั้งข้อดีข้อจำกัด และไม่ใช่ว่าสื่อทุกชนิดจะดีไปกับทุกสถานการณ์

3. การเปิดรับสื่อ และการใช้ประโยชน์จากสื่อ นั้น ย่อมมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคน โดยต้องผ่านกระบวนการในการเลือกเปิดรับสื่อที่มักจะแตกต่างกันและในการที่จะศึกษาการใช้ประโยชน์จากสื่อ นั้น ต้องมีการศึกษาถึงความต้องการในการรับข่าวสารจากสื่อ ก่อนเป็นอันดับแรก

4. รวมถึงต้องมีการเข้าถึงชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนอย่างจริงจัง หลังจากได้ข้อมูลพื้นฐานและได้มีการจัดทำสื่อ สนองตอบต่อชุมชนแล้วต้องมีการวัดถึงระดับความพึงพอใจต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 137 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีทั้งแบบคำถามแบบปลายเปิด (open-end questions) แบบคำถามปลายปิด (Close-end questions) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบความตรงในเนื้อหา (Content Validity) เพื่อตรวจสอบว่าแบบสัมภาษณ์ครอบคลุมเนื้อหาและประเด็นปัญหาที่ทำการศึกษาหรือไม่ โดยได้ทดสอบกับชุมชนตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง ก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง หลังจากได้ผลการวิเคราะห์แล้วกลับมาจัดทำสื่อผลิตเป็นเทปโทรทัศน์จำนวน 6 เรื่อง เพื่อนำกลับไปทดสอบความคิดเห็นต่อรายการเทปโทรทัศน์อีกครั้ง ซึ่งในการจัดทำนั้น ได้จัดทำตามความต้องการการส่งเสริมอาชีพของชาวบ้านเป็นหลัก แล้วนำผลที่ได้กลับมาวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประเมินสื่อที่นำไปใช้ในชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์และสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านโป่ง

ลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัว

ผลการวิจัยผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 44 ปี (44.52) โดยช่วงอายุที่มากที่สุดอยู่ระหว่าง 36-52 ปี เป็นเพศชาย 66 คน และเพศหญิง 71 คน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ทางด้านอาชีพ รายได้ รายจ่าย และการกู้เงินของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างสูงถึง 80 คน ร้อยละ (58.39) และไม่ได้ประกอบอาชีพรองถึง 57 คน อาชีพรองที่เป็นที่นิยม ได้แก่ การปลูกไม้ดอก 11 คน และทำสวน จากการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับการกู้เงินที่ต้องชำระหนี้ โดยผู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงจะมีรายได้น้อย

ความต้องการให้มีการส่งเสริมอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้มีการส่งเสริมอาชีพด้านต่างๆ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ พบว่าผู้ให้ข้อมูลต้องการให้ส่งเสริมอาชีพเรียงตามลำดับได้แก่ การเลี้ยงไก่ ร้อยละ 38.00 การเพาะเห็ด ร้อยละ 29.90 การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ร้อยละ 26.50 การเลี้ยงหมู ร้อยละ 24.80 การปลูกไม้ผล ร้อยละ 24.10 และการเลี้ยงโค ร้อยละ 20.40 (จัดอันดับ 6 อาชีพตามความต้องการของผู้ให้ข้อมูล)

การถือครองที่ดินและใช้ประโยชน์ที่ดิน

การถือครองที่ดินและใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นพบว่า ผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ผู้อื่นให้ทำเปล่า และเช่าผู้อื่นทำจากคนในหมู่บ้านเดียวกันถือครองที่ดินเฉลี่ย 2.59, 3.38 และ 1.60 ไร่ต่อครัวเรือน และใช้ประกอบอาชีพเพียง 1.43, 2.19 และ 0.8 ไร่ ตามลำดับ

ปัญหาที่พบในชุมชน

ปัญหาใหญ่ที่พบของผู้ให้ข้อมูล คือรายได้ไม่พอเพียงกับรายจ่าย ร้อยละ 31.30 และรองลงมาเป็นการรับจ้างไม่มีงานทำอย่างสม่ำเสมอ ค่าแรงต่ำ และ/หรือว่างงานร้อยละ 13.14 นอกจากนี้ก็เป็นปัญหาทางด้านปัจจัยการผลิตมีราคาสูง และปัญหาด้านการตลาดและราคาผลผลิตตกต่ำ มีสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 5.84 และมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่แสดงความคิดเห็นอีกจำนวน 48 ราย หรือร้อยละ 35.04

2. การเปิดรับสื่อของชุมชน

การใช้สื่อแต่ละชนิดรวมทั้งการเปิดรับข้อมูลข่าวสารและความบันเทิง

พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีโทรทัศน์ร้อยละ 96.40 และสื่อวิทยุร้อยละ 89.90 โดยเปิดรับสื่อเพื่อความบันเทิงจากทั้งโทรทัศน์และวิทยุร้อยละ 94.20 และร้อยละ 70.10 ตามลำดับ ซึ่งทั้ง 2 สื่อมีบทบาททั้งในการรับข้อมูลข่าวสารและความบันเทิงไปพร้อม ๆ กัน

แหล่งข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร

เนื่องจากการเปิดรับสื่อของผู้ให้ข้อมูลทำให้โทรทัศน์ยังคงเป็นสื่อที่ให้ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรร้อยละ 75.90 แต่ที่รองลงมาคือหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ร้อยละ 67.20 ส่วนทางด้านสื่อวิทยุยังมีร้อยละ 52.50 นอกจากนี้ก็ยังมิได้ได้รับจากศูนย์เกษตรประจำหมู่บ้าน/หนังสือพิมพ์/วารสาร และจากโปสเตอร์, เอกสารทางวิชาการ, แผ่นพับ, ใบปลิวต่างๆ แต่เป็นปริมาณน้อย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มักจะเลือกสื่อไม่เจาะจงชนิดใดชนิดหนึ่ง เมื่อดูรายละเอียดพบว่า สื่อที่มีบทบาทมากที่สุด คือ หอกระจายข่าว ร่วมกับวิทยุและโทรทัศน์ร่วมกันเท่ากับร้อยละ 30.66 มากกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ เมื่อแยกรายละเอียดสื่อแต่ละชนิด

การเปิดรับสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและการเผยแพร่ความรู้

ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับการเผยแพร่ความรู้ คือศูนย์ความรู้ประจำหมู่บ้านและหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน โดยมีความถี่ในการรับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง ร้อยละ 42 จากศูนย์ความรู้ประจำหมู่บ้านส่วนหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านได้มีความถี่ในการรับข้อมูลข่าวสารระดับปานกลางเช่นกัน คือ ร้อยละ 56 และระดับมากถึงร้อยละ 23

ผลการวิจัยทางด้านข้อมูลข่าวสารการเกษตรที่ชุมชนได้รับมากที่สุดเป็นโทรทัศน์เพียงอย่างเดียวร้อยละ 44.53 และรองลงมาเป็นการประชุม/ปราศรัย/หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน/ศูนย์เกษตรประจำหมู่บ้าน ร้อยละ 39.42

แหล่งชุมชนที่ผู้ให้ข้อมูลผ่านไปมามากที่สุด ก็คือโรงเรียนถึงร้อยละ 97.08 รองลงมาที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 1.46

3. การใช้ประโยชน์จากสื่อของชุมชน

จากความต้องการได้มีอาชีพเสริมในชุมชนสูง ร้อยละ

95.60 และมีผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการอาชีพเสริม ร้อยละ 4.40 เท่านั้น
จึงเป็นข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการผลิตสื่อเพื่อการนำไปใช้
ประโยชน์ของผู้ให้ข้อมูลและชุมชนต่อไปในตอนที่ 4

สื่อที่มีประโยชน์ต่อชุมชน

จากการวิจัยในภาพรวมพบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่ผู้ให้ข้อมูล
คิดว่ามีประโยชน์มากที่สุด จำนวน 115 คน รองลงมาคือหอ
กระจายข่าว 90 คน และผ่านทางสื่อวิทยุ 76 คน เมื่อแยก
ในรายละเอียด พบว่า

หอกระจายข่าว ร่วมกับวิทยุและโทรทัศน์ร่วมกัน
มีมากที่สุด ร้อยละ 31.23 รองลงมาคือหอกระจายข่าวร่วมกับ
โทรทัศน์และผู้นำชุมชนร่วมกัน ร้อยละ 9.45

ส่วนในด้านสื่อที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับแล้วนำไปใช้ประโยชน์
มากที่สุด ได้แก่ การประชุม/ปราศรัย/หอกระจายข่าวประจำ
หมู่บ้าน/ศูนย์เกษตรประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะด้านข่าวเกษตร
และการส่งเสริมการเกษตรมากถึงร้อยละ 21.90 รองลงมาเป็น
รายการโทรทัศน์ในช่วงเหตุการณ์ประจำวัน ร้อยละ 13.87

สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม

จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลในเรื่องการเข้ารับการฝึกอบรม
นั้นมีเพียง 68 คนจาก 137 คน หรือร้อยละ 49.64 เคยอบรม
ทางด้านเกษตรในเรื่องไม้ดอกไม้ประดับ, ไม้ผล, เลี้ยงสัตว์,
ทำปุ๋ยหมัก การใช้สารเคมี ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ผู้เข้ารับ
การอบรมมากที่สุด ร้อยละ 57.35 (เฉลี่ยประมาณ 1-3
ครั้ง) นอกจากนี้ก็เป็นการอบรมในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
และการแปรรูปอาหารพื้นบ้าน ร้อยละ 13.24 และร้อยละ 8.82
ตามลำดับ

โดยสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม และทำให้ผู้เข้ารับการ
อบรมเข้าใจง่ายที่สุด คือ การบรรยาย จากผู้ให้ข้อมูล 69 คน
และอีก 55 คน ให้ความคิดเห็นว่าเป็นการสาธิตวิธีการทำหัตถ์
ส่วนอีก 28 คน คือการแจกเอกสารให้อ่านเอง แต่เมื่อดูใน
รายละเอียดจะพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ที่แสดงความคิดเห็นว่า
จะต้องเป็นสื่อหลายๆ อย่างผสมกันไป ไม่ใช่อย่างใดอย่างหนึ่ง
การใช้สื่อของผู้นำชุมชน
ณ ชุมชนบ้านโป่งนี้ ได้มีการจัดประชุมพบกันอยู่อย่าง
สม่ำเสมอ โดยผู้ให้ข้อมูลเคยเข้าร่วมประชุมจำนวน 104 คน
จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 137 คน หรือร้อยละ 75.91 โดยเฉลี่ย
เข้าร่วมประชุมจำนวน 2 ครั้ง มากที่สุดจำนวน 22 คน
คิดเป็นร้อยละ 21.15

จากการวิจัยพบว่า ผู้นำใช้สื่อในการประชุมประกอบ

การบรรยาย มีผู้แสดงความคิดเห็นจำนวน 71 คนและการสาธิต
จำนวน 34 คน และมีการแจกเอกสารให้อ่านเองจำนวน
32 คน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้ให้ข้อมูลในด้านสื่อที่
จะช่วยให้เกิดความเข้าใจด้วยความรวดเร็วคือการบรรยาย
54 คน และตามด้วยการสาธิตวิธีการทำหัตถ์ จำนวน 48 คน
และอีกประเด็นก็คือการได้ทดลองปฏิบัติเองนั้นจะช่วยให้
เกิดความเข้าใจมากขึ้น ซึ่งแสดงความคิดเห็นจำนวน 27 คน
สื่อที่มีผลต่อการตัดสินใจ

สื่อที่ผู้ให้ข้อมูลเลือกมากที่สุดที่มีผลต่อการตัดสินใจในการ
ซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภค ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ จำนวน 105
คน และจากหอกระจายข่าว 73 คน จากสื่อวิทยุอีก 59 คน
เมื่อดูในรายละเอียดของสื่อแต่ละชนิด พบว่า หอกระจายข่าว
ร่วมกับวิทยุและโทรทัศน์มีสัดส่วนสูงสุดคือร้อยละ 20.44 จาก
137 คน รองลงมาเป็นวิทยุและโทรทัศน์ ร้อยละ 12.41
ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็นต่อสื่อที่มีอิทธิพลต่อ
การตัดสินใจนั้นมากกว่า 1 ชนิด

4. ผลประเมินความคิดเห็นต่อสื่อเทปโทรทัศน์ส่งเสริมอาชีพ จำนวน 6 เรื่อง

ความคิดเห็นจากสื่อเทปโทรทัศน์ จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่
จากผู้ให้ข้อมูลที่รับชมรายการเทปโทรทัศน์ที่เลือกชม
จำนวน 106 คน พบว่า เทปโทรทัศน์ที่น่าเสนอนั้น

ด้านเนื้อหา

พบว่า ขั้นตอนในการปฏิบัติต่างๆ อยู่ในระดับดีมาก รวม
ถึงระยะเวลาในการนำเสนออยู่ในระดับดีมาก ซึ่งเทป
โทรทัศน์ที่น่าเสนอนี้มีความยาวอยู่ระหว่าง 15-30 นาที และผู้
ให้ข้อมูลมีความเข้าใจในเนื้อหาต่างๆ ระดับดีมาก

ด้านภาพที่น่าเสนอ

พบว่า ความชัดเจนของภาพและการเรียงลำดับขั้นตอน
ต่างๆ ในการนำเสนออยู่ในระดับดีมาก ซึ่งสอดคล้องกับ
ความเห็นในด้านความสอดคล้องของภาพกับคำบรรยายอยู่ใน
ระดับดีมาก เช่นเดียวกัน ส่วนการสื่อความหมายเพื่อความ
เข้าใจในเนื้อเรื่องมากขึ้นนั้นอยู่ในระดับดี

ด้านเสียงประกอบ

พบว่า เสียงบรรยายที่ใช้ประกอบอยู่ในระดับดี ซึ่งเหมือน
กับความเห็นต่อความชัดเจนของเสียงในการบรรยายเช่นเดียวกัน
ส่วนทางด้านเสียงดนตรีที่ใช้ประกอบนั้น ผู้ให้ข้อมูล
แสดงความคิดเห็นในระดับดี และมีผู้ให้ข้อมูลบางคนแสดงความ

คิดเห็นว่าควรปรับปรุงในเรื่องของเสียงดนตรีประกอบดังกั้นไป ส่วนด้านคำศัพท์ต่างๆ ที่แทรกในคำบรรยาย ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในระดับดี และมีบางคนให้ความคิดเห็นว่าควรปรับปรุงคำศัพท์ที่ยากไม่เข้าใจ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องการใช้อีสื่อเพื่อพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไม้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้อีสื่อในชุมชนและการนำสื่อไปใช้เพื่อการพัฒนาดังนี้

1. รูปแบบของสื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนในชนบท ที่มีความกลมกลืนและเหมาะสมกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนในชนบท
2. ได้ข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนและเพื่อการนำสื่อต่างๆไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ

โดยสรุปมีข้อเสนอแนะดังนี้

จัดให้มีการส่งเสริมอาชีพ

จากผลงานวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและมีรายจ่ายและการกู้เงินในระดับสูง ซึ่งมีบางส่วนที่ประกอบอาชีพรองเพื่อเสริมรายได้ในส่วนนี้ และในระดับความต้องการอาชีพเสริมของผู้ให้ข้อมูลในชุมชนนั้นยังอยู่สูง ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาหลักๆ ของชุมชนในเรื่องของรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร ควรจัดให้มีการส่งเสริมอาชีพทางด้านเกษตร ทางด้านพืชและสัตว์ รวมถึงทางด้านไม้ผลซึ่งต้องมีการสอบถามความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อนโดยให้ความต้องการสื่อมาจากความต้องการที่แท้จริงของแต่ละชุมชน และสอดคล้องกับสถานการณ์ส่วนบุคคลและเศรษฐกิจของชุมชนในด้านต่างๆ อาทิ จำนวนแรงงานในครัวเรือน รวมถึงการถือครองพื้นที่ของแต่ละครัวเรือนประกอบกัน

สนับสนุนศูนย์ความรู้ต่างๆ

จากการวิจัยพบว่า โทรทัศน์เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ชุมชนได้รับมากที่สุด ทั้งด้านความรู้ทางการเกษตรและเพื่อความบันเทิงไปพร้อมๆ กัน แต่เมื่อดูในรายละเอียดของสื่อแต่ละชนิดกลับพบว่า ในชุมชนนั้นการใช้อีสื่อแบบผสมผสานเป็นที่ต้องการและเหมาะสมในชุมชน อาทิ การใช้หอกระจายข่าว ร่วมกับวิทยุ และโทรทัศน์ ไปพร้อมๆ กัน

โดยเฉพาะในท้องถิ่นนั้นชุมชนได้รับความรู้จากศูนย์ความรู้ประจำหมู่บ้าน และหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน

ดังนั้น ควรมีการสนับสนุนศูนย์ความรู้ต่างๆ ในด้านสถานที่ตั้ง : ควรตั้งในแหล่งที่ชุมชนผ่านไปมามากที่สุด

จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนคือแหล่งที่ผ่านไปมามากที่สุด

สื่อต่างๆ : ไม่ว่าจะเป็นรายการวิทยุหรือโทรทัศน์สามารถจัดทำในรูปแบบของวิทยุชุมชนหรือรายการโทรทัศน์ โดยจัดทำเป็นในรูปแบบของเทปโทรทัศน์ด้านความรู้ต่างๆ โดยอาศัยการประชาสัมพันธ์ผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน รวมถึงการแจ้งเตือน เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลความรู้ผ่านทางหอกระจายข่าวได้อีกทางหนึ่ง

ศูนย์ความรู้ข่าวสาร : ควรมีการจัดตั้งศูนย์ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีสื่อหลายๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสารและเอกสารแผ่นปลิว รวมถึงใช้ในการจัดประชุมได้แบบเบ็ดเสร็จครบวงจรในสถานที่เดียว ที่รวมเรียกว่าศูนย์ความรู้การเกษตรประจำหมู่บ้านอย่างแท้จริง

วางแผนการใช้อีสื่อเพื่อพัฒนาชุมชน

จากผลงานวิจัยได้พบประเด็นหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นความต้องการในอาชีพเสริมรายได้ที่ต้องการในปริมาณมาก รวมถึงสื่อที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจของอุปโภคและบริโภคต่างๆ สื่อล้วนมามีอิทธิพลเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์และหอกระจายข่าว และจากสื่อวิทยุต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ได้แนวคิดในการวางแผนและออกแบบสื่อเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้

ดังนั้นต้องมีกรวางแผนการใช้อีสื่ออย่างเป็นระบบ โดยให้การใช้อีสื่อมาจากระดับล่าง คือชุมชน ไม่ใช่มาจากหน่วยงานส่วนกลางแล้วนำไปเผยแพร่เท่านั้น เพราะจากความคิดเห็นส่วนใหญ่ของชุมชนก็พบว่า การใช้อีสื่อร่วมกัน เช่น เริ่มจากสื่อที่มีประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มาจากชุมชนที่มีการประชุมจากหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน หรือศูนย์เกษตรประจำหมู่บ้าน ซึ่งรับรู้ในเรื่องของข่าวทางเกษตรและการส่งเสริมการเกษตร

งานวิจัยยังพบอีกว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทต่อการใช้อีสื่อเป็นอย่างมากจะเห็นได้จากมีผู้เข้าร่วมประชุมเวลาผู้นำหมู่บ้านนัดประชุมเป็นจำนวนมาก และมีความถี่ที่สม่ำเสมอ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการใช้อีสื่อในการประชุมและมีกิจกรรมในด้านต่างๆ

สิ่งที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายๆ คือ การบรรยายและการสาธิต รวมถึงจะได้ผลดีต่อให้คนในชุมชนได้มีการทดลองและปฏิบัติด้วย ซึ่งในการฝึกอบรมและการใช้สื่อในแต่ละครั้ง ต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อสนองความต้องการและให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างจริงจัง

ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับชุมชน

จากผลการวิจัยที่พบว่าสื่อทางด้านภาพและเสียงที่มาจากโทรทัศน์ หอกระจายข่าว หรือทางวิทยุมีผลต่อการรับข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านต่างๆ ต่อชุมชน ประกอบกับความต้องการอาชีพเสริมรายได้

ดังนั้นสื่อที่ผลิตขึ้นมาต้องมาจากพื้นฐานความต้องการ

โดยจากการวิจัยครั้งนี้ได้ผลิตเทปโทรทัศน์ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางด้านเกษตรและการประกอบอาชีพ จัดทำในรูปแบบของเทปโทรทัศน์หรือวีดิทัศน์ไว้ประจำศูนย์ความรู้ทางการเกษตร สำหรับผู้ที่ต้องการได้รับความรู้ในเรื่องต่างๆ เพื่อศึกษาและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน จะเห็นได้ว่า ศักยภาพแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันออกไปในหลายๆ ด้าน และสื่อชนิดหนึ่งอาจไม่เหมาะสมกับชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ต้องอาศัยการใช้สื่อที่ผสมผสานกันในหลากหลายรูปแบบ เป็นข้อควรคำนึงสำหรับการใช้สื่อเพื่อพัฒนาชุมชนแต่ละแห่งต่อไปในอนาคต

* * * * *

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2543. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กาญจนา แก้วเทพ. 2541. สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

กาย แสกดัดเลน. 2541. เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีการสื่อสาร. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

เจริญศักดิ์ ปัทมเรขา. 2535. วิจัยทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เฉลิมชัย บุญญาดี. 2542. การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น. เอกสารคำสอน (นพ 550). ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ชวรัตน์ เชิดชัย. 2527. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ: บริษัทการพิมพ์.

ไชยยศ เรืองสุวรรณ. 2522. เครื่องมือเทคโนโลยีทางการศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ทำนอง สิงคาลวนิช. 2531. เอกสารการสอนชุดวิชา การใช้สื่อทางไกลทางงานส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นครบุรี : (พิมพ์ครั้งที่ 6). โรงพิมพ์

นคเรศ รังควัด. 2539. การถ่ายภาพเพื่องานส่งเสริมการเกษตร. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2542. การสื่อสาร-รณรงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักพิมพ์รั้วเขียว.

บุญชม ศรีสะอาด. 2535. การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ประเวศ วะสี. 2544. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: การกิจ "ภูษาดี". จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 ประจำเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม 2544.

พีระ จิระโสภณ. 2529. "ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน" หลักทฤษฎีการสื่อสาร. นครบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ. 2534. "การทำงานการศึกษานอกระบบกับชุมชน" หน้าที่ 10 ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการศึกษานอกระบบ. นครบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ยุพดี รุติกุลเจริญ. 2537. ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ลัดดา จิตตคุตตานนท์. 2541. ปีวิจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมและการเปิดรับข่าวสารและการใช้ประโยชน์จากข่าวสารด้านการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในเขตภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2532. แนวความคิดและวิธีการสื่อสารการเกษตร. (พิมพ์ครั้งที่ 4) เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อนันตนา อังกินันท์ และเกื้อกุล คูปรัดน์. 2523. สื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์การศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อำนวย ไทญ้อย. 2542. การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนบ้านโป่งเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่